
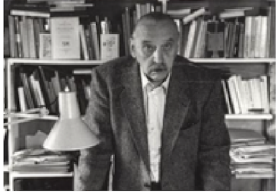

5.3 Kviečiu į vestuves!

 1 uždutis. Skaitydami Algirdo Juliaus Greimo ir Sauliaus Žuko tekstą apie senąsias lietuviškas vestuves, pabraukite būtinas vestuvinių apeigų dalis ir svarbiausius dalyvius. Perskaitę aptarkite, koku tikslu autoriai rašė šį tekstą.

*Algirdas Julius Greimas.
alkas.lt nuotrauka*

Vestuvės

*Saulius Žukas.
V. Ivanovo nuotrauka*

Tarp įvykių, kurie suskirsto žmogaus gyvenimo ciklą, nuostabiausias yra, be abejo, lietuviškos vestuvės: joms teikiama svarba ir užmojis paverčia jas didingu „spektakliu“, kuriame dalyvauja iki šimto žmonių ir kuris tęsiasi dažnai net savaitę. Tai lyg kokia lengva lyriška opera, sugalvota ir tvarkoma nematomo režisieriaus <...>.

O prieš vestuves būna išankstinės piršlybos, kurios gali trukti savaites, mėnesius. Pagrindinį vaidmenį čia atlieka piršlys, dviprasmiška asmenybė, beje, baigiantis vestuvėms jis bus – simboliškai – pakartas. Atjojęs su jaunikiu raitas, jis pradeda derėtis, naudodamas šifruotą, abiem pusėm suprantamą kodą, kuris leidžia derybų metu arba žengti pirmyn arba atsitraukti taip, kad nenukentėtų nė vienos iš pusių geras vardas. Piršlys, pavyzdžiui, duoda suprasti, kad jie išalkę, ir tada jau šeimininkas sprendžia, ar juos kviesti prie stalo. <...> Merginos, kuriai peršamasi, tėvai kviečiami apžiūrėti būsimą vyro ūkio ir turto; jeigu jie kvietimą atmeta, <...> derybos nutrūksta, jei ne, viskas tęsiasi iki galutinės sutarties ir sužadėtuvių – žiedų sumainymo.

Pačios vestuvės sumanytos kaip dramaturgija, įvedanti į sceną kovą be atokvėpio tarp dviejų stovyklų: jaunosios ir jaunojo šalininkų, kurių tikslas žūtbut gauti pasirinktąją merginą: pagrobiant, nuperkant, išsiderant. Reikia tačiau tuoj pat pažymėti būdingą lietuviškų švenčių bruožą, kuris čia išryškėja galbūt labiau negu kitur: vedybose antraeilis vaidmuo tenka religinėms apeigoms. Jaunieji, žinoma, pradžioje važiuoja į bažnyčią, kur juos palaimina kunigas, bet, nuostabus dalykas, dažnai jie tuoj pat išsiskiria ir kiekvienas grįžta į savo namus. Tikrosios vestuvės, galima sakyti, prasideda tik kitą dieną. Akivaizdi papročių, ankstesnių už krikščionybę, svarba.

Apeigos prasideda pas jaunąjį. Keli jaunikio pajauniai pasirodo pirmieji su aiškiu tikslu – „išpirkti stalą“, tai yra gauti teisę būti lygiateisiais svečiais. Jaunikis atvažiuoja tik sutemus su muzikantais ir kraitvežiais, keliančiais didžiulį triukšmą, vis tykančiais pagriebti ir pavogti visa, kas pasitaiko po ranka, <...> iš tikrųjų jie atkartoja <...> senuosius grobimo papročius. Jaunosios pulkas <...> peikia ir užgaulioja jaunikio pusę pašaipomis, juokingomis dainomis, bet muštynių nebūna. Prieš visai išvažiuodama, jaunoji pasislepia po paklodėmis, ištiestomis tarsi kokia palapinė; surasta ji puola ant kelių prieš tėvus ir raudodama maldauja ją išvaduoti. Tada pastatoma didelė lėkštė ir visa jaunosios giminė – tėvas, motina, broliai, seserys, draugai ir kaimynai – kiekvienas iš eilės meta į ją pinigų, kad „išpirktų“ vargšelę, kuri juo geriau moka verkti, tuo brangiau kainuoja.

Kuomet jaunikio pusė vėl šoka pirkti žmoną, paskutinis žodis priklauso jaunikiui, kuris iš tikrųjų ją išperka. Pirmieji išvažiuoja kraitvežiai, susikrovę į vežimus kraičio skrynias, į kurias dar tyčia įdeda akmenų, kad atrodytų sunkesnės, o jaunoji turtingesnė. Šioji įduoda, be to, „marčios rūgštis“ – duonos kepalą ir alaus statinaitę, kurie turi pratęsti jos padermę.

Pagaliau vestuvinininkai atvažiuoja, ne be vargo – kelių jiems pastoja užtvaros, užkelti kaimų vartai – į jaunikio ūkį. Jaunosios pajauniai išperka klėtis raktus

*XIX a. II p. kraičio skrynia.
Lietuvos nacionalinio
buities muziejaus
nuotrauka*

5.3 Kviečiu į vestuves!

ir marčios lovą: čia iškilmingai atvedami jaunieji ir uždaromi nakčiai. Jungtuvės užbaigtos. Kitą rytą moterys užriša jaunajai nuometą, 3–4 metrų ilgio baltą lininę juostą, kurią apvynioja aplink galvą, tai išskirtinis ištekėjusios moters ženklas. Tada marti pradeda dalinti dovanas <...> giminėms ir artimiesiems, neaplenkdama židinio ugnies, papuošdama jį rankšluosčiu. Pati marti savo ruožtu gauna dovanų samtį, namų šeimininkės titulo simbolį. Po prašmatnių pietų pirkia ištuštėja, jaunamartė atsistoja jos viduryje ir pradeda pati viena „jaunosios šokį“; paskui kviečia šokti pirmiausia savo vyrą, o toliau iš eilės visą naująją šeimą ir kaimynus. Tai yra <...> oficialus marčios pristatymas visai „genčiai“.

Vestuvės nesibaigia, jos trunka dar keletą dienų. Po kiek laiko prasideda lankymasis pas abiejų pusių gimines, kur ir vėl bus linksminamasi.

Taigi, dedant sluoksnį po sluoksnio – kurių pirmasis primena ne ką kitą, kaip sabinių pagrobimą, po jo paskui eina moterų pirkimas, derybos ir pagaliau vestuvinis palaiminimas, – vyksta vaidinimas, prisodrintas šitos kolektyvinės atminties, senas ir tolydžio atsinaujinantis.

Algirdas Julius Greimas ir Saulius Žukas „Lietuva Pabaltijų“

Aukštaitė su nuometu.
R. Penkausko nuotrauka

2 užduotis. Remdamiesi tekstu, pabandykite atkurti senųjų vestuvių scenarijų – iš eilės surašykite svarbiausias vestuvinių apeigų dalis ir svarbiausius dalyvius.

SENŪJŲ VESTUVIŲ SCENARIJUS

Svarbiausi dalyviai: _____

EIGA

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

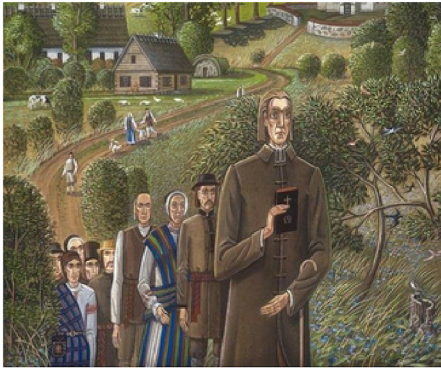
8. _____

9. _____

10. _____

5.3 Kviečiu į vestuves!

Kristijonas Donelaitis. Dailininkas B. Leonavičius. Ciklo „Donelaičio metai“ fragmentas, 2014 m.

XVIII a. sukurtoje Kristijono Donelaičio poemoje „Metai“ vaizduojama Vyžlaukio valsčiaus bendruomenė gyvena gamtos ritmu, dirba ir linksminasi, švenčia. Nors darbų ir vargų „Metuose“ daugiau nei švenčių, „Rudenio gėrybėse“ būrai susirenka į Krizo dukters Ilzbutės vestuves. Vaizduodamas būrų vestuves, poetas ne tik aprašo etnografinius šios šventės papročius, bet pasakotojo balsu išreiškia rūpestį ir lūkestį, kad linksmindamiesi būrai nepažeistų kuklaus, doro – „viežlybo“ – elgesio principų.

3 uždutis. Raiškiai skaitydami K. Donelaičio *Rudenio gėrybių* ištrauką, pasibraukite vestuvinių apeigų dalis ir dalyvius. Papildykite 2 užduties dalyvių sąrašą ir vestuvių eigą.

Rudenio gėrybės

Kvieslys – svečius į vestuves kviečiantis asmuo. Pasvalio krašto muziejaus nuotrauka

Štai kvieslys puikiai rėdyts ir raits pasirodė
Ir visus svodbon ateit pas Krizą paprašė.
Svotų kožnas viens, tuojaus kepurę nuvoždams
Ir už garbę tą didei kaip reik dėkavodams,
Krizą pagarbint ir svodbon ateit pažadėjo.
O vei vos ašma diena po tam pasirodė,
Štai visi kaimynai svodbiškai pasirėdė.
Steps su Merčium, kurpes sau naujas nusipirkę,
O Jons su Lauru, dailias vyžas nusipynę,
Rėdės ir svodbon nukeliaut kuinus pažebojo.
Ypačiai iš visų Enskys savo šimelį prausė
Ir, balnodams jį, prie šonų prisegė kilpas.
Taip išrėdęs jau žirgelio nugarą visą,
Tuo savo kulšis su nauju diržu surakino
Ir ant blauzdų svodbiškus sopagus užsimovė.
Moterų pusė kapos sūnelius palydėt pasisiūlė;
Nes ir jas kvieslys į česnij buvo pakvietęs;
Todėl jos taip jau, kaip reik viešnėms, išsirėdė.
Ale ne vokiškai, kaip kelios jau prasimanė,
Ne, lietuviškai kožna tarp jų susiglamžė.
Juk žinai, kaip mūs lietuvininkės dabinėjas,
Kad viešėt ar į česnis nukeliaut užsigeidžia.
Kykas su nometu bei ploštė moterų rėdai,
Bet vainikas su kasoms mergų dabinėjims.
Bobos, šiukštu jums margų vainikų norėti,
O jūs mergos, vėl, minau, n'užsigeiskite kykų!
Taip, kaip girdit, didis pulks visaip išsirėdęs
Irgi nešvankiai klykaudams pas Krizą nukako.

svodba – vestuvės

kožnas – kiekvienas

didei – didžiai

ašma – aštunta

pasirėdė – pasipuošė

kuinas – menkas arklys

šimelis – balsvas arklys

kulšis – šlaunis

česnis – vaisės, pokylis

kožna – kiekviena

nometas – nuometas

ploštė – skraistė, skara

dabinėtis – puoštis

kykas – moterų galvos

apdangalas, gaubtuvas

Klaipėdos krašto moteris su kyku. R. Penkausko nuotrauka

5.3 Kviečiu į vestuves!

Klaipėdos krašto nuotakos kostiumas. R. Penkausko nuotrauka

Dokumentinio filmo „Donaleitis. Istorinis „Metų“ kostiumas“ scena. Režisierius R. Abukevičius

Dokumentinio filmo „Donaleitis. Istorinis „Metų“ kostiumas“ scena. L. Aganauskienės nuotrauka

Krizas tuo pasikloniodams pasveikino kožną
Ir, į savo namelį viežlybai suvadinęs,
Tuo pavitot visus brangvyno atnešė plėčką
Ir svotus linksmus meilingai ragino surbti.
Ale moma marčios visokių sunešė plyckų
Ir savo sukviestus svetelius taipo pamylėjo,
Kad keli jau būriškas šūtkas prasimanė
Ir viens valgydams pas stalą šūdą pasakė.

Taip pirmones svodbiškas linksmi beragaujant,
Štai tuo svodbiškas bliovims visur pasikėlė,
Taip kad ir arkliai blogi šokinėdami žvengė.
O vei vėl tuojaus tas pats kvieslys pasirodė
Irgi beklykaudams kumelės nugarą daužė.
Tu nenaudėli, kam spardai kumelio šonus?
Ar negana, kad jį vos gyvą baudžiava lupo?
O tu su pentiniais jam dar daugisini vargą?
Jok pamaži, žioply, nemušk be reikalo kuina! <...>

Taip jam, kaip girdėjot, būriškai besispardant,
Štai tuo pro vartus rėdytą parvežė porą,
Ant kurios švents vyskupas pas dievstalį šventą
Vinčiavodams kaip reik žegnonę buvo padėjęs.

Gentys ir kaimynai, jau visi susibėgę
Ir jaunikį su marčia pasveikinę dailiai,
Tuo gardžiai pavitot į Krizo suvedė namą.
Krizas irgi močiutė jo, surukusi boba,
Gėrėjos didei dukters sulaukusi svodbą.
Nėš Ilzbutė, jų dukčiutė, buvo paskiausi
Ir prieg tam už šulco į Taukius nutekėjo.
Todėl tėvai jos, sukvietę giminę visą,
Tytveik daug dėl to kaštavos irgi steliavos.
Karvių tris berždžias, o jaučių du mėsinėjo;
Bet kiek kiaulių bei avių, mėsininks nerokavo;
Ale žąsų bei vištų vos viena pasiliko. <...>

Tušė, staltieses tuojaus atnešusi plonas,
Svodbiškai kaip reik išrėdė didelį stalą.
O po tam kviesliai greiti daug sunešė valgių:
Jautienos riebios, kiaulienos irgi žąsienos,
Plaučių bei kepenų, bei daugel šutyty blėkų.

Svotams taip po tam Tėvemūs šventai pasiskaičius
Ir krikščioniškai pas stalą jau susisėdus,
Krizas savo svečius meilingai ragino valgyt
Ir, kaip dūšiai reik, pasisotyt ir pasilinksmyt. <...>

*pasiklonioti – nusilenkti
viežlybai – pagarbiai
brangvynas – degtinė
plėčka – butelis
moma – motina
plyckas – paplotis,
sklindis, blynas
šūtkas – juokai,
pokštas
pirmonės – pirmieji
patiekalai*

*daugsinti – dauginti,
didinti*

*vinčiavoti – tuokti
žegnonė –
palaiminimas*

*pavitoti – pavaišinti
dukčiutė – dukrytė
paskiausi –
paskiausia, jauniausia
prieg tam – be to
šulcas – seniūnas
tytveik – labai
kaštuotis –
daryti išlaidas
steliuoti – (pa)ruošti;
užsakyti, kviesti
nerokuoti –
neskaičiuoti*

*svotai – žento ar
marčios tėvai; čia –
vestuvinkinai*

